

ANNIKA NORDSTRÖM

Allsångshäften – en nygammal historia

Song sheets – something old and something new

As copying facilities improved in the mid-1900s, a widespread, popular tradition of people producing their own song sheets for private parties develops. At The Institute for Language and Folklore in Gothenburg (DAG) there is a collection of song sheets that range from the 1950s to the 1980s. They have been adapted to different types of parties and consist partly of a well-known singalong repertoire, and partly of people's own lyrics to old melodies. A special genre is festive songs, which are often anonymous and have been spread from sheet to sheet. Parts of the repertoire are playful and interact and include graphic design, for example, by presenting images instead of words. Many have written their own songs for birthdays and weddings. The melodies are borrowed and have been personalised in relation to something shared by the group. I would place this "poetry for the occasion", between oral and written culture.

There is a long history behind producing new lyrics to old melodies. Song sheets and their practitioners can be described as a popular, informal culture, with a mixture of old chapbook ballads, verbally handed-down drinking songs, singsongs, popular hits, student songs, reinterpretations, folk rhymes, proverbs, cheeky travel ditties and popular creativity. The content is spread in informal ways – not by word of mouth, but from copier to copier and today in particular via the Internet, which in a people's spirit of "recycling" does not care that much about copyright laws.

Allsång är ett välkänt begrepp, idag inte minst genom teveprogrammet "Allsång på Skansen", där unison sång med utgångspunkt från tryckta blad eller textremor på teveskärmen samlar stora skaror. Det är kanske mest sådana, publika evenemang som förknippas med begreppet, men allsång äger också rum i privata festsammanhang och allsångshäften kommer till på informella vägar. Förutom en mer allmänt utbredd allsångsrepertoar kan de innehålla olika slags personliga tillfällesvisor. Som artefakter kan de delvis vara kopierade från andra häften, men omfattar också ett stort mått av personlig utformning och vardaglig kreativitet.

Vid Dialekt- ortnamns- och folkminnesarkivet i Göteborg (DAG) finns en stor samling privata sånghäften från 1900-talets andra hälft. En del av denna repertoar har jag tidigare undersökt med utgångspunkt i en familj som genom hela livet har använt sång och dikt som en form av estetiska uttryckssätt i vardag och fest (Nordström 2002). Här utgår jag framförallt från allsångshäften och tillfällesvisor från privata festsammanhang, men vill först belysa några föregångare i ett historiskt perspektiv, därefter diskutera häftenas innehåll samt visornas och sånghäftenas vardagliga och kulturella praktiker. Det vardagliga skriftbruket hör här samman med bruk av musik.

Några hållpunkter

Allsångshäften är något som hör samman med fest, med årets och livets högtider. Hur kan man då betrakta dem som vardagliga? Utifrån ett etnologiskt perspektiv är beteckningen *vardaglig* något som kan jämföras med epitetet *folklig* och som har att göra med kulturens betingelser, att den lever och överförs i informella sammanhang och är utbredd vid sidan om den officiella kulturen (jfr Selberg 1995). Detta innebär samtidigt att det vardagliga ses i ljuset av något som är dess motsats och som genom olika dominerande grupper kan ha en överordnad roll i samhället (jfr Bourdieu 1991).

Jag för med mig teorier om, och begrepp som *mundlig- och skriftlig kultur*, *skriftbruk*, *genre*, *intertextualitet*, *kreativitet* och *kompetens*. Samtidigt bygger denna studie på mitt empiriska material, efterforskning av repertoaren samt tidigare forskning inom fältet folklig vissång.

Med litteraturteoretikern Michail Bachtin och hans tankar om "det dialogiska ordet" vill jag se genrer som dialogiska yttranden (se Bachtin 1991, 1997). De är ständigt i dialog med andra genrer och sammanhang. Genom intertextuella relationer, texters närvaro i varandra, skapas nya sätt att se världen, som i sig också rymmer kontinuitet. Genrer är till sitt väsen intertextuella. De är också i dialog med livet. Charles Briggs och Richard Bauman ser i artikeln *Genre, Intertextuality and Social Power* (1992) genrer som "intertextuella konstruktioner", nära relaterade till sociala, kulturella och his-

toriska faktorer. De vill betona genrens föränderlighet och istället för själva texten sätter de den kommunikativa akten i centrum. På så sätt söker de genremässiga skillnader i ”de praktiker som används för att skapa intertextuella relationer”(Briggs & Bauman 1992:163).

Materialet

I DAGs samlingar finns material från projekten *Göteborg och Bohuslän i visan* och *Hitta visorna!* insamlat mellan 1978 och 2007.¹ De som har spelats in och intervjuats eller lämnat in material är till ungefär lika delar kvinnor och män, oftast både bofasta och födda i Västra Götaland, de äldsta i slutet av 1800-talet och början av 1900-talet, de yngsta övervägande under 1920- och 30-talen. Informanterna har sjungit i vardagslag eller i mer informella sammanhang. De hör mestadels till Västsveriges kust- och landsbygdsbefolkning samt Göteborgs arbetarbefolkning. De har t.ex. varit hemarbetande, jordbrukare, fiskare, sjöfolk, arbetare, tjänstemän, kommunanställda, lärare, affärs- och ekonomibiträden, sjukvårds- och hemtjänstpersonal.

Av de äldsta informanterna har vi ofta fått handskrivna visböcker, tillkomna från slutet av 1800-talet och fram till 1940-talet. Av de yngre har vi fått något färre handskrivna visböcker och därtill sångblad och allsångshäftet, mestadels från 1940-talet och fram till 1980-talet. När vi har frågat efter visor som informanterna på något sätt själva har skrivit ner eller som är av lokal eller personlig karaktär är det framförallt dessa former som har förekommit. Vi har inte samlat in tryckta visböcker eller nothäften. Det finns flera skillnader mellan handskrivna visböcker och allsångshäftet. Visböckerna användes inte för gemensam sång, utan främst för att teckna ner visor, som minnesböcker och tidsfördriv. De har framförallt kommit till under ungdomsåren för att samla en repertoar – och på ett sätt också för att samla på delar av sig själv (Nordström 2008). Som skrifthändelser skiljer sig allsångsblad från handskrivna visböcker. Man kan säga att båda till stora delar består av avskrifter men med olika avsikt och förväntningshorisonter. Det som jag vill peka på är att såväl den handskrivna visboken som det privata allsångshäftet är samtidsdokument. De är också artefakter som dominerar

¹ 1978 startade insamlingsprojektet *Göteborg och Bohuslän i visan* och 1992 vidtog dokumentationsprojektet *Hitta visorna där du bor!* (se Nordström 1995) samt 2007 *Hitta visorna i norra Bohuslän*. Syftet var att dokumentera och levandegöra den lokala vissången tillsammans med olika kommuner i Västsverige. Projekten har bedrivits av *Musik i Väst*, det senaste i samverkan med Dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet i Göteborg (DAG). Det insamlade materialet består bl.a. av cirka 400 bandinspelningar med sång, musik och intervjuer, 450 handskrivna visböcker, mestadels i kopior (TB), samt ett 20-tal A4-pärmar med lösblad (LB), vilka bland annat omfattar allsångshäftet och tillfällesvisor. Härtill kommer en större samling allsångshäftet, ännu ej accederade. Samlingarna arkiveras på DAG.

som skriftliga sångminnen från privata sammanhang och genom historien uppstår den ena och upphör den andra.

Föregångare

Begreppet *allsång* lanserades i Sverige 1927, när Ernst Rolf framträdde som allsångsledare i underhållningssammanhang med refränger som *Ju mer vi är tillsammans* (Ericson 1989:76; Arvidsson 1991:91). Ordet myntades i samband med en tävling i Dagens Nyheter, som efterlyste en benämning på sång som utfördes av större eller mindre folksamlingar. Allsången hade förebilder i England och den "community singing" som förekom vid fotbollsmatcher. Allsång som underhållning utifrån tryckta förlagor fick sitt stora genomslag från 1930-talets andra hälft och under andra världskriget. En bidragande orsak till den stora populariteten var en rad allsångskvällar på Skansen under ledning av musikdirektör Sven Lilja (Bohman 1979:59f.; Ericson 1989:76; Lilja 1938). Denna rörelse kan sättas i samband med kriget och "vikten av (nationell) gemenskap" (Arvidsson 1991:91). I mitten av 1930-talet började också radion sända programmet *Unison sång* och 1940 kom *Upp till sång*. Texterna spreds genom tidningen *Röster i Radio* och var ofta hämtade ur skolsångböckernas repertoar (Netterstad 1982:157f.). Även inom folkrörelserna och föreningslivet, där det sedan långt tidigare fanns en tradition med unison sång, trycktes under denna tid en rad häften och böcker under rubriken allsånger (Arvidsson 1991:93).

Även om den stora haussen i samband med kriget gör att allsången kan betraktas som en ny typ av underhållning, finns en längre kontinuitet i själva sångpraktiken – den unisona sången utifrån skriftliga förlagor. Tillfällesvisor och sångblad för gemensam sång runt bordet är t.ex. inte en ny företeelse för 1900-talet. Christina Mattsson har utgått från Kungliga Bibliotekets samlingar av småtryck och beskrivit de visor som alltsedan 1700-talet vid finare kalas kunde delas ut bland gästerna. Från 1800-talets mitt – med bättre tryckmöjligheter – finns en större samling (Mattsson 2001). Likaså finns upptryckta dryckesvisor att sjunga runt bordet från 1900-talets början. Förebilder finns också i den akademiska världen – i nationsliv och studentsångböcker. För den stora majoriteten av befolkningen var ändå sångrepertoaren, in på 1900-talet, huvudsakligen muntligt överförd och framfördes utantill.² Många 1800-tals repertoarer innehöll emellertid inslag från tryckta källor, inte minst från skillingtryck.³

² Svenskarna var till följd av kyrkans husförhör tidigt läskunniga. Men det fanns inte många böcker att tillgå i de flesta hem (Burke 1983:251f.).

³ Visor i skillingtryck finns bevarade redan från slutet av 1500-talet, men fick en betydande uppgång vid 1700-talets slut och 1800-talets början. Från 1880-talet fram till slutet mot 1910-talet fick de med nya trycknings- och spridningsmöjligheter sin sista och största blomstringstid. De yngsta skillingtrycken är från 1920-talet, då schlagerhäften alltmer övertog deras tidigare roll (Jersild 1975; Danielson 1981).

Från det att folkskolan kom till 1842 utgavs också en mängd skolsångböcker för pedagogiskt bruk och gemensam sång. Inläringen skedde emellertid oftast genom lärarens muntliga förmedling i kombination med att eleverna fick skriva av texter och ibland noter från tavlan eller efter diktagen från läraren (Netterstad 1982). Psalmverser övades också in utantill. Den unisona sången utifrån tryckta förlagor har också varit en viktig del inom folkrörelserna alltsedan 1800-talets andra hälft (Arvidsson 1991; Selander 1996). I början av 1900-talet fanns också, med Alice Tegnér som förgrundsfigur, *Samfundet för unison sång*, vilka betonade att "sången innebär en förenande kraft människor emellan" (Tegnér 1906:3).

Allsången har en rad föregångare, den är förbunden med det förflutna, inte minst i repertoaren, vilket ska diskuteras längre fram. Men under 1930- och 40-talen framträder ändå, genom det unisona sjungandet, en märkbar kollektivisering, vilken kan kopplas samman med nationella strömningar i samband med andra världskriget. Allsångens stora popularitet framträder också i samklang med den svenska folkhemsideologin, där hela tiden gemenskap och samarbete betonades. När allsången så småningom inträder i de privata festsammanhagen sker detta i samband med att själva folkhems-tanken konkretiseras i vardagslivet.

Allsånger i stencil och fotostat

Från slutet av 1940-talet och under 1950-talet, i takt med bättre kopieringsmöjligheter, blev det allt vanligare att framställa egna allsångshäften som användes vid föreningsmöten och företagsfester, vid privata fester och kalas i hemmen – till årshögtider som jul och midsommar och till livets högtider som bröllop och födelsedagar. Det är framförallt de senare som jag ska uppehålla mig vid och ett par former som ofta återkommer i dem. Utifrån mina intervjuer kan jag se att sjungandet i privata festsammanhang successivt förändrar sig – från ensam eller gemensam sång utantill, till gemensam sång runt bordet med sånghäften. Det skriftliga materialet från insamlingsprojekten talar i samma riktning. Att allsångsbladen blir populära vid den här tiden hör naturligtvis också samman med att möjligheterna att duplicera och stencilera ökade efter andra världskriget och att flera hade sådana möjligheter.

De tidiga, privata allsångerna utgörs ofta av stencilerade texter på enstaka papper, men framförallt under 1960- och 70-talen, i takt med nya möjligheter att kopiera, kommer hela sånghäften för speciella tillfällen.⁴ Med

⁴ Den stora förändringen kom med xeroграфin, vilken innebar nya möjligheter att mångfaldiga och sprida egna kopior. En kontorskopiator med bred spridning som använde xeroграфи kom 1957, men det var framförallt under 1960- och 70-talen som kopiatorerna blev allt vanligare (NE 20, 1996:219).

Flera av de allsångshäften som finns i Dialekt- ortnamns- och folkminnesarkivet i Göteborg har kommit till i samband med födelsedagar och bröllop.

kopieringsapparaternas utveckling framstår dessa häften som alltmer professionellt utformade – med tjockare papper och fotografier på framsidan. I samband med olika högtidsdagar finns ofta namn och datum på framsidan av sånghäftet och kanske en tecknad illustration.

Vid en översiktlig genomgång av visorna i DAGs allsångshäften framträder såväl något gemensamt som något individuellt. Här finns en återkommande repertoar; sångerna verkar mestadels hämtade från andra häften, men innehållet i ett häfte är också anpassat efter det aktuella kalaset. Översiktligt innehåller materialet egna tillfällesvisor, dryckesvisor, schlager, populära valser och visor, men också en form av sällskapsvisor, som verkar mer eller mindre anpassade för det stencilerade eller kopierade allsångshäftet. Varifrån många av dessa visor kommer är ett hitintills utforskat kapitel. Flera av dem har sin hemvist bland de muntligt och skriftligt spridda dryckesvisor, som förekommer i uppteckningar såväl som i tryckta sångblad och sångböcker, och som ofta har ett långt förflutet (se Mattsson 1989, 2001).

Några speciella kategorier – som är direkt knutna till festsammanhanget vill jag uppmärksamma här. Allsånger som brukas i olika festsammanhang, där måltiden är central, använder sig ofta av det som finns att "spela med" runt bordet. De former som jag speciellt kan urskilja i materialet är

huvudsakligen: *bords- och dryckesvisor*, vilka har sin grund i mat, dryck och gemenskap, *dueller mellan kvinnor och män*, vilka utgår från människorna runt bordet, skiljer ut de båda könen och låter dem spela mot varandra samt en grupp som skulle kunna kallas för *lek- och tungvrickningsvisor*. Därtill kommer *tillfällesvisorna*, som i det här fallet mestadels utgörs av födelsedags- och bröllopsvisor.

Häftenas sammansättning är beroende av tillfället. Många domineras av dryckesvisor och flera har rötterna långt tillbaka i tiden, till en äldre muntlig tradition. Men bland dryckesvisorna finns också en ny flora från 1900-talet. Övervägande delen utgörs av nya texter till redan kända melodier (Mattsson 1989:307ff).⁵ En sådan är *Kamelvisan*, som ingick i allsångsblad från 1950-talet och sjöngs på melodin *Tre trallande jäntor*. Till skillnad från många andra dryckesvisor, som tidigare huvudsakligen överförts muntligt och ofta är korta och kärnfulla, är denna fyra strofer lång och börjar:

Det gick en kamel i en öken
 kamelerna gör så ibland
 Han av en kameliافرöken
 fått korgen och ej hennes hand
 Så därför gick han nu och led, med långa steg han gled
 långt bort uti öknen han grubblande skred
 Av tårar ögat sved och törstig var han med
 Han tyckte att världen var upp och ned

En återkommande bordsvisa är *Välkomna hit, ta er en bit / låtom oss glömma allt vårt släp och slit*. Denna välkomstvisa på melodi *Å jänta å ja* förekommer vid flera tillfällen i Musik i Västs material, exempelvis från Göteborg, Sotenäs, Vänersborgs och Åmåls kommuner, där den ingår i allsångsblad som har kopierats till fester i föreningar och privata sammanhang under 1970- och 80-talen.⁶ Visan sjunges till en melodi som ingick i 1900-talets skolsångboks- och allsångsrepertoar och som dessutom har upprepats i så många olika sammanhang att den kan räknas till de mer allmänt spridda.⁷ Varifrån texten kommer är höljt i dunkel. Likt flera andra visor i samma medium och av sam-

⁵ I boken *Helan går. 150 visor till skålen* presenterar och kommenterar Christina Mattsson femton "moderna" snapsvisor "som exempel på genrens utveckling under de senaste hundra åren" (Mattsson 1989:10).

⁶ DAG: GOBIV LB:2:29, 11p, 12:k; DAL LB:4c, 4e, 5c

⁷ Texten till *Å jänta å ja* skrevs av Fredrik August Dahlgren och ingick i skådespelet *Värmlänningarna* från 1845. Melodin är ursprungligen en värmländsk polska. Den spreds bland annat genom skolsångböcker och ingick i allsångsrepertoaren redan under de första åren på Skansen (Dahlgren 1875; Lilja 1938).

ma sort är den inte tidigare efterforskad.⁸ Sångtexten betonar den gemensamma närvaron vid bordet, att kvällen ska bli glad och minnesvärd. Genom melodivalet finns också förutsättningar att förstärka upplevelsen. Melodin är en polska med rötterna tillbaka i den svenska folkmusiken. Den ursprungliga texten besjunger på värmländsk dialekt ett kärleksmöte på landsvägen, midsommar, dans och glädje. Liksom många av de melodier som har ingått i 1900-talets skolsångböcker – och bland allsångerna – andas den hembygd och har en positiv och livsbejakande ton (jfr Netterstad 1982:32).

Visor som består av dueller mellan kvinnor och män, vilka växelvis sjunger olika strofer, använder sig också av och anspelar på tidigare kända melodier, som skillingtrycksvisan ”Kors på Idas grav” eller ”Viljasången” till operetten Glada Änkan av Franz Léhar. Texterna lyfter fram områden och egenskaper, vilka betraktas som speciellt manliga respektive kvinnliga. De har någon gång skapats av Anonymus och spridits vidare från kopieringsapparat till kopieringsapparat.

En annan flitigt förekommande kategori vill jag kalla *lek- och tungvrickningsvisor*. Här märks tydligt samspelet med den grafiska utformningen. Följande visa om fem strofer är ibland nedskriven, så att sången börjar nere i högra hörnet av pappret och ska sjungas från höger till vänster samt nedifrån och upp. Den sjunges på melodi *Den lustige kopparslagaren*, en visa av tysk ursprung, vars melodi spreds med tyska gossorkestrar i slutet av 1800-talet (SVA).⁹ Visan börjar med en inledningsstrof: *Idag då vi har samlats här till denna glada fest*. Därefter följer själva utmaningen, att snabbt kunna sjunga flera ord som allitererar och ljuder likartat, i det som kallas *Tungvrickningsvisa*:

Hans Hanssons halta höna har haft hosta helan höst
 begärligt bara bad bli botad uti brustet bröst
 Och doktor tupp, som flugit upp, han flyger genast ned
 och hostapiller pillrar fram, som sväljes med besked
 Trallala...

Visan har också bäring på drycker, eftersom själva utmaningen sägs bli svårare av ännu en snaps. Inte heller *Tungvrickningsvisan* finns tidigare belagd. Däremot har jag identifierat ett par rader som äldre folkliga rim och ramsor. Det finns en traditionell genre som består av svåra meningar eller snabba

⁸ Den enda källa som återfinns genom Svenskt Visarkiv är i boken *Festvisor*, samlade av Göran Rygert (1994), där det inte finns någon hänvisning till varifrån visan är hämtad.

⁹ *Den lustige kopparslagaren* finns enligt uppgift från Svenskt visarkiv i över 50 skillingtrycksupplagor från 1885 till 1916. Melodin är av C. Peter (eg. Wilhelm Frässdorf), som skrev musiken, en marsch, omkring 1870, text anonym (SVA). Melodin har också i Tyskland, Österrike och Schweiz använts till nya texter och parodier (Deutsches Volksliedarchiv).

rim, där det gäller att hålla tungan rätt i mun. "Hans Hanssons halta höna hade en hiskelig hosta hela härliga hösten" är ett exempel på en sådan mening (se af Klintberg 1981:166; Ström 1975:242). Det förekommer flera liknande sånger med inslag av sällskapslekar, där deltagarna ska kunna sjunga svåra saker fort, läsa baklänges, snurra på pappret för att kunna läsa texten eller utföra olika slags rörelser enligt instruktioner i texten. Ett par mycket spridda visor innehåller bilder istället för ord. En av dem är *En kort, en lång, en pyramid, en stång*, som inte heller finns belagd tidigare, men är mycket spridd, från häfte till häfte.

Ulf Palmenfelt har undersökt en närbesläktad företeelse i boken *Folkhumor i fotostat* (1986). Han menar att fotostatkopiorna kan ses som en spridningsform, "ett medium för flera folkloristiska genrer" (Palmenfelt 1986:9), men samtidigt har de utvecklats till en egen genre: de har hamnat på papper och behöver inte hållas i minnet. Detta avspeglas bland annat i texterna, som kan bli längre, dessutom tillkommer bilder och lek med den grafiska utformningen (Palmenfelt 1986:10). Allsångshäftet kan också ses som en

"En kort, en lång, en pyramid, en stång, hej dingelidång

En kanna, ett krus, en dosa med snus, en dosa med snus, en kanna, ett krus..."

Med största sannolikhet är texten en översättning från tyskans *Ein kurtz ein lang, ein pyramid, ein stang*.¹⁰

¹⁰ Detta är mitt antagande efter att ha efterforskat texten på nätet, till detta vill jag återkomma.

spridningsform, ett medium för flera genrer. Men i detta medium har gamla texter bytt form och sammanhang och andra har kommit till. Sångerna är dessutom förbundna med en speciell praktik, med gemensam sång från bladet (jfr Briggs & Bauman 1992). På så sätt kan också hela det kopierade allsångsbladet, med sin speciella användning, betraktas som en egen genre. Den mer påtagliga anpassningen till mediet uppvisar de visor som är direkt kopplade till fester och kalas.

Tillfällesvisor

I en del allsångsblad finns också egenhändigt diktade visor till lånade melodier. Under loppet av 1900-talet blir personliga födelsedags- och andra tillfällesvisor "en av de mest utbredda formerna av folklig diktning" (Arvidsson 1999:130). Detta kan också ses i ljuset av att högtidsfirandet under denna tid alltmer har kommit att kretsa kring sådana bemarkelsedagar (Bringéus 1987). I min avhandling har jag pekat på hur visorna är individuella samtidigt som de gestaltas i gemensamma former (Nordström 2002:205 f.). I många tillfällesvisor återkommer mer eller mindre igenkännbara uttryck, i samband med muntlig kultur kallade "formler" (Ong 1990). De utgörs av enstaka ord eller ordgrupper som kan anpassas till sitt sammanhang. Visorna har också tydliga inslag av muntlighet, av folklig diktteknik och lånade uttryck från schlager, skillingtrycksvisor, albumpoesi och ordspråk. Jag vill beskriva tillfällesdiktandet som en muntlig-skriftlig kompetens och placera det någonstans mellan muntlig och skriftlig kultur. De formelartade uttryckssätten är visserligen inte lika bärande som i en del andra, äldre muntliga genrer, men ingår ändå som en viktig beståndsdel. Formlerna är inga fasta byggstenar, de hämtas från en mängd olika håll och används personligt och varierat; visorna är individuella, men gestaltas i gemensamma former. Formlerna visar sig också ha kontinuitet tillbaka i tiden, på så sätt är visorna inte bara aktuella, utan också förankrade i ett gemensamt förflutet. Genom sin "dialogiskhet", att anspela på gamla melodier och deras tidigare sammanhang, kan nybildningarna också leka med det förflutnas erfarenheter, ställa dem i nytt ljus i nya tider. Kanske blir det också en speciell upplevelse att sjunga och få höra om sitt eget liv till kollektivt kända former och melodier. Det personliga iscensätts i ljuset av något delat och gemensamt. Genom att besjunga livet får det nytt värde och livskänslan förhöjs.

Visornas praktiker

De allsångshäften som finns arkiverade i DAGs samlingar har flera praktiker bakom sig, dels som "skrifthändelser" i sina tillkomstsammanhang, en form av vardaglig och konstnärlig aktivitet, dels som sociala aktiviteter i sina bru-

karsammanhang. Dessa kan inte skiljas från varandra. Som vardaglig aktivitet är ett fåtal äldre allsångsblad handskrivna, genom avskrifter, men de flesta maskinskrivna och stencilerade eller avkopierade. Den kreativa akten består till stor del av att skapa en ny och individuell sammansättning utifrån ett kollektivt förråd av texter och bilder och till detta kanske också lägga egna visor och illustrationer. I flera häften finns teckningar som anspelar på de högtider som firas. Hela innehållet har ofta anpassats efter det aktuella kalaset. Sångerna har mestadels hämtats från andra häften, senare från nätet.¹¹ Köksbordet i kombination med arbetsplatsens kopieringsapparat blir platser för vardaglig kreativitet. Det finns mer att utforska – vi har inte i någon större utsträckning frågat informanterna om hur dessa häften rent praktiskt har kommit till, kanske har några varit samarbeten mellan flera personer. En del av dem har med säkerhet skapats av speciellt intresserade individer (Nordström 2002). I DAGs samlingar finns flera som verkar vara specialiserade på området, särskilt när det gäller att skriva hyllningsvisor.

Som aktivitet i sina brukarsammanhang används allsångshäftet för att skapa gemenskap och höja feststämningen, för att ritualisera festen och festmåltiden. När visorna används som allsånger är det särskilt viktigt att välja "något som alla kan". Melodierna är inte nedtecknade, de ska finnas i minnet. Flertalet hör också till en allmänt känd sångrepertoar – aktuella schlager förekommer, men oftare handlar det om skillingtrycksvisor och en äldre allsångsrepertoar. Samma melodier återkommer till flera olika texter. Melodierna, vilka ofta kan vara sammanbundna med minnet av andra sångtexter och kontexter, framstår som en av huvudkomponenterna för att skapa möjligheter till intertextuella kopplingar mellan genrer (se Briggs & Bauman 1992:158).

Sjungandet iscensätts som en gemensam handling vid bordet. Om man jämför med tidigare sångpraktiker föreligger en formalisering av sättet att framföra sångerna, att sjunga tillsammans, alla på en gång, unisont från bordet. I förhållande till Walter Ongs diskussioner omkring den införlivande muntligheten och den mer distanserande skriften skulle allsången hamna någonstans mitt emellan (Ong 1990:90). Sången är formaliserad och distanserad genom att deltagarna i första hand riktar sitt intresse gentemot pappret, synen betraktar texten, skriften, på avstånd. Samtidigt utgörs musiken av kroppsliga minnen, allsången låter ljuden strömma mellan deltagarna och på så sätt är den också införlivande.

¹¹ Stora delar av repertoaren sprids idag via nätet, vilket jag inte behandlar här, men planerar att återkomma till.

Mel: Turalleri hurra

16

Ikväll ska vi sjunga med kläm över lag,
turalleri, turallera.
Sjung med allesammans, sjung med liksom jag.
turalleri, hurra.
Låt stämningen stiga så allting blir glatt
ty kvällen är kort och snart är det ju natt.
Gammal som ung, sjung, bara sjung.
Turalleri, hurra.

Glöm bort alla sorger, sjung med i vår kör.
Turalleri, turallera.
Sjung med allesammans, ja just som vi gör.
Turalleri, hurra.
Man glömmet bort smärtor och vardagens strid
ty sången oss skänker båd glädje och frid
Gammal som ung, sjung, bara sjung.
Turalleri, hurra.

Låt sången högt skalla med stor energi.
Turalleri, turallera.
Sitt inte och maska, nej kläm bara i,
Turalleri, hurra.
Låt väljudet flöda runt hela lokalen
så hämtar vi säkert hem sångpokalen
Gammal som ung, sjung, bara sjung.
Turalleri, hurra.

Mel: Med en enkel tulipan

Varför är det fint
att vara morgonpig?
Det är ju kvällarna
som är trevligast!

Vi tar en enkel liten sång
men den får ej bli så lång,
vi har så bråttom,
vi har så bråttom
att fatta glaset!
Vi alla titlar lägger bort
så blir det inte så torrt
ty uti kväll ska vi ha det trevlig
uppå kalaset.
Det glada gänget
har träffats åter
och glädjen högt
uti taket står.
Vår kära värd nu sin röst upplåter
vi undra nu vad åt honom går.
Jo, med en enkel liten fras
han höjer härmad sitt glas.
Han säger: Hejsan!
Vi tackar: Hoppsan!
Så tar vi Huttsan!
Hej, hej!

Att göra allsångshäften kan handla om att dikta, välja visor, skriva av, texta, kopiera, klippa och klistra. Den fyndige kan också hitta passande bildillustrationer.

En salig blandning

Likt de handskrivna visböckerna ger de egenhändigt utformade allsångshäftena prov på folklig kreativitet, på sätt att göra livet till konst. Som artefakter skiljer de sig åt, men de är båda utbredda skriftpraktiker, som håller sig på randen till eller finns vid sidan om den offentligt exponerade och många gånger väl utforskade litteraturen, konsten, eller musiken. Ytterligare frågor finns att ställa – omkring dessa och andra häftens innehåll och praktiker.¹²

Jag har här diskuterat hur innehållet i dessa allsångshäften har en lång förhistoria, men också är förbundet med nya sociala sammanhang och ny teknik. Kompetensen att själv dikta de tillfällesvisor som ingår kan ha sin grund i den muntliga sångrepertoar som generationer födda under 1900-talets första decennier behärskar, av många års präntande i handskrivna visböcker och poesialbum, av skolsånger och psalmer som har lärts in utantill, av schlager och populärmusik.

Allsångerna utgörs huvudsakligen av ett antal sånger, melodier och formler som har förekommit i olika kontexter dessförinnan, men när de blir infogade i allsångssammanhanget inträder en ny genreöverenskommelse, som har att göra med framförandet och vilka tolkningsramar som ska ges åt innehållet – med allsångsbladet på bordet sjungs gemensamt, ingens röst höjer sig över någon annans. Här betonas kollektivet mer än individen. Kanske var det för att allsången stämde så väl in i den svenska folkhemsidologin som den också fick ett sådant fäste i landet. Men genren kan inte endast betraktas som ny. De visor som byter sammanhang har också en koppling till gamla kontexter och kan inte frigöras därifrån, intertextuella strategier kopplar samman nu och då. Denna allsång ändrar former med ökade möjligheter till att framställa egna stenciler och kopior och blir så småningom alltmer individualiserad eller speciellt anpassad till olika sammanhang.

Allsångsbladen och deras praktiker kan beskrivas som en folklig, informell kultur, där vi möter en blandning av gamla skillingtrycksvisor, muntligt traderade dryckesvisor, allsånger, schlager, studentsånger, omdiktningar, folkliga rim och ramsor, ordspråk, käcka vandringsvisor och inte minst folklig kreativitet. Att göra nya texter till gamla melodier har en lång historia. Innehållet sprids alltjämt på informella vägar – inte från mun till mun, men från kopieringsapparat till kopieringsapparat och i dag framförallt via nätet, där man i en folklig anda av ”återbruk” inte bryr sig så mycket om upphovsrätt.

¹² Det finns flera områden att utforska – under arbetet med insamlingsprojekten och denna artikel har jag kommit i kontakt med allsångshäften och tillfällesvisor inom olika föreningar och arbetsplatser, inte minst inom den akademiska världen.

KÄLLFÖRTECKNING

- DAG = Dialekt- ortnamns- och folkminnesarkivet i Göteborg, Institutet för språk och folkminnen.
 GOBIV = Göteborg och Bohuslän i visan, Musik i Väst.
 LB = lösbladssamling.
 TB = visbokssamling.
 Deutsches Volksliedarchiv, Freiburg.
 SVA = Svenskt visarkiv, Statens musikverk, Stockholm.

REFERENSER

- Arvidsson, Alf 1991. *Sågarnas sång. Folkligt musicerande i sågverkssamhället Holmsund 1850–1980.* (Acta Universitatis Umensis.) Umeå: Umeå universitet.
 Arvidsson, Alf 1999. *Folklorens former.* Lund: Studentlitteratur.
 Bachtin, Michail 1991. *Det dialogiska ordet.* Göteborg: Anthropos.
 Bachtin, Michail 1997. Frågan om talgenrer. I: Hættner Aurelius, Eva & Götselius, Thomas (red.) *Genreteori.* Lund: Studentlitteratur. S. 203–239.
 Bohman, Stefan 1979. Folkmusiken på Skansen. I: *Fataburen 1979.* Nordiska museets och Skansens årsbok. S. 35–68.
 Bourdieu, Pierre 1991 (1986/1979). Distinktionen. I: *Kultursociologiska texter.* (Pierre Bourdieu i urval av Donald Broady och Mikael Palme.) Stockholm: Brutus Östlings bokförlag/Symposium AB. S. 246–310.
 Briggs, Charles & Bauman, Richard 1992. Genre, Intertextuality, and Social Power. I: *Journal of Linguistic Anthropology*, 2:2. S. 131–172.
 Bringéus, Nils-Arvid 1987. *Livets högtider.* Malmö: Liber förlag.
 Burke, Peter 1983 (1979). *Folklig kultur i Europa 1500–1800.* Malmö: Författarförlaget.
 Dahlgren, F. A. 1896 (1875). *Viser på varmlanske tongmålade deckta åttå Fredrek på Rannsätt.* Stockholm: P.A. Norstedt & Söners förlag.
 Danielson, Eva 1981. 'Visan författad, satt och gjuten af Chronwall'. Om Svenska Visförlaget och bröderna Chronwall. I: *Sumlen. Årsbok för vis- och folkmusikforskning 1981.* Stockholm: Svenskt visarkiv och Samfundet för visforskning. S. 110–146.
 Ericson, Uno Myggan 1989. *Myggans nöjeslexikon, 1.* Höganäs: Bokförlaget Bra Böcker.
 Jersild, Margareta 1975. *Skillingtryck. Studier i svensk folklig vissång före 1800.* Stockholm: Svenskt visarkiv.
 Klintberg, Bengt af 1981. *Hallå där – köp blåbär!* Stockholm: Tiden.
 Lilja, Sven 1938. *De bästa allsångerna i urval.* Stockholm: Åhlén & Åkerlund.
 Mattsson, Christina 1989. *Helan går. 150 visor till skålen samlade och kommenterade av Christina Mattsson.* Hedemora: Gidlunds.
 Mattsson, Christina 2001. Visor till bords. Sångbladens historia sammanfattad av Christina Mattsson. I: Anders G. Lindqvist m.fl. (red.), *Allt under linden den gröna. Studier i folkmusik och folklore tillägnade Ann-Mari Häggman.* Vasa: Finlands Svenska Folkmusikinstitut. S. 159–168.
 NE = *Nationalencyklopedin 20*, 1996. Höganäs: Bokförlaget Bra Böcker.
 Netterstad, Märta 1982. *Så sjöng barnen förr. Textmaterialet i de svenska skolsångböckerna 1842–1972.* (Skrifter utgivna av svenskt visarkiv 8.) Stockholm: Rabén & Sjögren.
 Nordström, Annika 1995. Hitta visorna i vår tid! Dokumentationsprojekt på 1990-talet. I: *Folk och Musik 1995.* Vasa: Finlands svenska folkmusikinstitut. S. 9–24.

- Nordström, Annika 2002. *Syskonen Svensson, sångerna och livet – en folkslig repertoar i 1900-talets Göteborg*. Göteborg: Etnologiska föreningen i Västsverige.
- Nordström, Annika 2008. "Vi har tagit den till oss". Handskriva visböcker och levnadsberättelser. I: Gunnar Ternhag (red.), *Samlade visor. Perspektiv på handskrivna visböcker*. Uppsala: Kungliga Gustaf Adolfs Akademien för svensk folkkultur. S. 237–247.
- Ong, Walter J. 1990 (1982). *Muntlig och skriftlig kultur. Teknologiseringen av ordet*. Göteborg: Anthropos.
- Palmenfelt, Ulf 1986. *Folkhumor i fotostat*. Stockholm: Prisma.
- Rygert, Göran 1994. *Festvisor*. Danderyd: Warner Chappel music Scandinavia.
- Selander, Inger 1996. *Folk rörelsensång*. Stockholm: Sober förlag.
- Selberg, Torunn 1995. Folkloristikk, fortellingene om folkekulturen. *Tradisjon* 25. S. 133–140.
- Ström, Fredrik 1975. *Svenska visor, ramsor och folkrim*. Stockholm: Bonniers.
- Tegnér, Alice (red.) 1906. *Sjung svenska folk! En samling sånger av svenska diktare och tonsättare*. Stockholm: Samfundet för unison sång.